

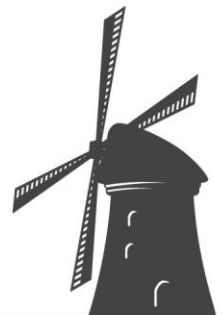
BOUWHISTORISCHE VERKENNING MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

Projectnummer: 9956_PA_01820

Adres: Oude Dijk 11, 9956 PA, Den Andel

Geert Reindersstraat 20 * 9951 CC Winsum * T (0595) 44 31 92 * M 06 55 80 85 93
info@wieringamolenbouwadvies.nl * BTW nr 814180449B01 * Kvk 02087227 * NL30 RABO 0363727981

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

Datum 29 oktober 2018

Status Definitieve versie

Auteurs drs. Ype Jan Nienhuis
ing. Anne Wieringa

© 2018, Wieringa molenbouwadvies, Winsum.
Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Wieringa molenbouwadvies.

INHOUD

Bouwhistorische verkenning molen De Jonge Hendrik Den Andel	4
1. Gegevens molen De Jonge Hendrik Den Andel	5
1.1 Algemene gegevens.....	5
1.2 Locatie	6
2. Inventarisatie gegevens molen De Jonge Hendrik Den Andel	9
3. Bouw- en gebruiksgeschiedenis molen De Jonge Hendrik Den Andel	13
3.1 Bouw- en gebruiksgeschiedenis, inclusief eigenaren.....	13
3.2 Werking van de pellerij in de molen	17
3.3 Tijdlijn	19
4. Beschrijving onderdelen	21
4.1 Context	21
4.2 Exterieur molen	24
4.3 Interieur molen.....	27
5. Waardestelling	59
5.1 Waarderingsmethodiek.....	59
5.2 Contextuele waardestelling.....	59
5.3 Interne waardestelling	60
6. Conclusie en aanbevelingen	62
6.1 Conclusie	62
6.2 Aanbevelingen (voor verder onderzoek).....	62
7. Bronnen	63

BOUWHISTORISCHE VERKENNING MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

Administratieve gegevens ten behoeve van de waardestelling

Opdrachtgever: Het Groninger Molenhuis.

Achtergrond: Het Groninger Molenhuis heeft het pilotproject 'Ken je eigen Groninger molen' opgezet om te onderzoeken hoe moleneigenaren, molenaars en andere vrijwilligers met deskundigen kunnen samenwerken bij het verzamelen van gegevens over molens.

Wieringa molenbouwadvies heeft het onderzoek uitgevoerd in samenwerking met Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum, die archiefonderzoek heeft gedaan naar de tijdlijn (chronologie) van de gebeurtenissen met betrekking tot De Jonge Hendrik, vrijwilliger Klaas Bos van Molenstichting Winsum, die de eerste foto-opname van de molen heeft gedaan, en molenaar Janko Doornbos, met betrekking tot de molentechnische aspecten uit de foto-opname.

Monumentenstatus: Molen De Jonge Hendrik te Den Andel is een Rijksmonument (nummer 8581).

Fasering: Het project loopt vanaf 30 januari tot het najaar van 2018.

Specificatie en definiëring van de onderzoeksvraag

Doel: De verzamelde gegevens vormen de basis voor het uitvoeren van een bouwhistorisch onderzoek door een deskundige. Dit onderzoek leidt tot een definitieve waardebeoordeling van de desbetreffende molen, waarmee het belang van toekomstige restauraties beter onderbouwd kan worden.

Diepgang: Het onderzoek betreft een historische verkenning, waarbij de onderdelen van de molen in kaart gebracht worden. De onderdelen van de molen worden, per verdieping en per onderdeel, beschreven en gefotografeerd. Daarnaast worden de afzonderlijke fasen waarin bouw- en/of restauratiewerkzaamheden zijn uitgevoerd vastgesteld door middel van een bouw- en gebruiksgeschiedenis en een chronologische tijdlijn. Een passage over de werking van de pellerij is tevens bijgevoegd.

Waardestelling: Aan het onderzoek is een contextuele waardestelling toegevoegd. De contextuele waardering van de molen is gebaseerd op de waarderingscriteria zoals opgesteld in 'Een toekomst voor molens' door de Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed.¹

---

¹ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *'Een toekomst voor molens: Uitgangspunten voor de omgang met monumentale molens'*, Amersfoort, 2011.

1. GEGEVENS MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

1.1 ALGEMENE GEGEVENS

Algemene gegevens

Naam molen: De Jonge Hendrik
Functie: Koren- en pelmolen
Type: Achtkante stellingmolen
Bouwjaar: 1875
Ten-Bruggencatenummer: 00493
Groninger nummer: GR007

Monumentenstatus

Monumentnummer: 8581
Monumentenstatus: Rijksmonument
Redengevende omschrijving: Molen de Jonge Hendrik. Achtkante bovenkruier met stelling 1875 gebouwd.

Locatie

Adres: Oude Dijk 11
Postcode: 9956 PA
Plaats: Den Andel
Gemeente: Winsum
Coördinaten: X: 229,633; Y: 601,432;

Voorgangers van de huidige molen

Naam molen: Noordermolen (tweede)
Functie: Koren- en pelmolen
Type: Achtkante stellingmolen
Bouwjaar: 1859, afgebrand in 1874
Ten-Bruggencatenummer: 06905
Groninger nummer: onbekend

Naam molen: Noordermolen (eerste)
Functie: Koren- en pelmolen
Type: Achtkante stellingmolen
Bouwjaar: 1852, afgebrand in 1859
Ten-Bruggencatenummer: 06451
Groninger nummer: onbekend

Naam molen: Zuidermolen
Functie: Korenmolen
Type: Achtkante stellingmolen
Bouwjaar: na 1830, afgebrand in 1878
Ten-Bruggencatenummer: 00493a
Groninger nummer: onbekend
Naam molen: Zuidermolen (tweede voorganger)

Functie:	Koren- en pelmolen
Type:	Grondzeiler
Bouwjaar:	vóór 1781, afgebrand in 1830
Ten-Bruggencatenummer:	10426
Groninger nummer:	onbekend
Naam molen:	Zuidermolen (eerste voorganger)
Functie:	Korenmolen
Type:	standermolen met rieten kap ('reithok')
Bouwjaar:	vóór 1628, in 1717 (bij de Kerstvloed) verwoest
Ten-Bruggencatenummer:	10425
Groninger nummer:	onbekend

Opdrachtgevers en eigenaren

Opdrachtgever bouw:	Pieter Jeltes Mulder
Molenbouwer:	Jan Hindriks van der Veen, Mensingeweer
Eerste eigenaar:	Pieter Jeltes Mulder (tevens eerste molenaar)
Tweede eigenaar:	Simon Arends Slagman (tevens tweede molenaar)
Derde eigenaar:	Harm Albert (Jannes) Edens (tevens derde molenaar)
Vierde eigenaar:	Pieter Offeringa (tevens vierde molenaar)
Vijfde eigenaar:	Geert van der Veen (tevens vijfde molenaar)
Zesde eigenaar:	Jan Alje Muda (tevens zesde molenaar)
Zevende eigenaar:	Tiddo Klaas Muda (tevens zevende molenaar)
Achtste eigenaar:	Gemeente Baflo
Negende eigenaar:	Stichting Groninger Molenvrienden
Huidige eigenaar:	Molenstichting Winsum

Molenaars

Huidige molenaars:	Janko Doornbos, Jessica van der Staak en Rennie Gros
--------------------	--

1.2 LOCATIE

Het dorp Den Andel en zijn molens

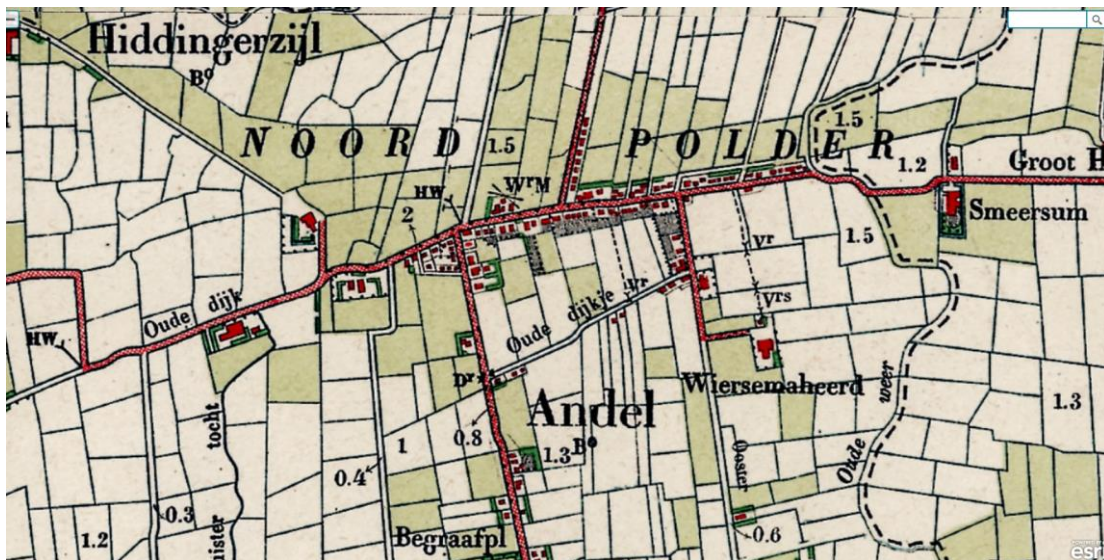
Den Andel is een dorp van bijna 500 inwoners, gelegen in de gemeente Winsum (Groningen). Het dorp is een agrarisch dijkdorp met lintbebouwing, dat zich uitstrekt langs de oost-west lopende Oude Dijk en de noord-zuid lopende Streekweg.

Na de aanleg van de Noordpolder in 1811 nam de agrarische werkgelegenheid toe, waardoor het inwonertal van het dorp in de negentiende en vroege twintigste eeuw sterk groeide en een tweetal molens werd gebouwd: de Noordermolen, een koren- en pelmolen die in 1852 werd gebouwd langs de Oude Dijk, in 1859 afbrandde, en na wederopbouw opnieuw afbrandde in 1874. Als vervanger voor de Noordermolen werd een molen uit Niekerk gehaald (bouwjaar: 1847), die in 1875 werd herbouwd als de huidige De Jonge Hendrik. De molen is ingeklemd tussen de bebouwing. Rechts is de molenaarswoning, die vroeger bewoond werd door de molenaar maar momenteel niet meer. De molenbiotoop was voorheen goed, maar inmiddels is er steeds meer bebouwing rondom

de molen ontstaan, waardoor de molenbiotoop is verslechterd.²

Op 29 januari 1983 werd op De Jonge Hendrik voor het laatste beroepshalve gepeld en eind december 1984 werd voor het laatst beroepshalve gemalen. De huidige vrijwillig molenaar Janko Doornbos maalt en pelt momenteel op vrijwillige basis.

De eerste Zuidermolen stond vóór 1628 aan de zuidzijde van het dorp en ging ten onder in de Kerstvloed. De opvolger van deze molen brandde in 1830 af en de derde Zuidermolen in 1878 opnieuw en werd daarop niet meer herbouwd. Van de Zuidermolen resteert alleen nog de molenaarswoning, die in 1996 sterk werd verbouwd.³

Afbeelding 1.1: Topografische kaart van Den Andel uit 1910. Aan de noordzijde van de Oude Dijk ligt De Jonge Hendrik, bij het kruis bij de letters 'WrM'.⁴

Afbeelding 1.2: Topografische kaart van Den Andel uit 1960. De molen wordt op de kaart aangeduid als 'Km' ('Korenmolen').⁵

² https://nl.wikipedia.org/wiki/Den_Andel; Informatie molenaar Janko Doornbos; Gegevens Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum op basis van archiefonderzoek in verkoopaktes van de Groninger Archieven en brieven over de aankoop van de molen van de gemeente Baflo (nu gemeente Winsum).

³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Den_Andel.

⁴ www.topotijdreis.nl.

⁵ www.topotijdreis.nl.

Afbeelding 1.3: Topografische kaart van Den Andel uit 2017, waarop De Jonge Hendrik staat aangeduid (bij het kruis).⁶

Afbeelding 1.4: Kaart met de (verdwenen) molens van Den Andel. Boven in het groen 'De Jonge Hendrik' (1875-heden), onder in het rood de locatie van de 'Zuidermolen' uit 1830, die in 1878 door brand is verdwenen, en zijn voorgangers uit 1628 en 1781.⁷

⁶ www.topotijdreis.nl.

⁷ www.allemolenskaart.nl.

2. INVENTARISATIE GEGEVENS MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

Archiefmateriaal

Groninger molenhuis:

- doos Den Andel - Winsum
- molenlocatie 128.03 - De Jonge Hendrik
- fiche "De Noordermolen" en "De Jonge Hendrik" met bijlage
- jaarverslag 1997 met 1998 Van Doornik
- bestek 1997-1999
- inventarisatie molens 1943
- diverse krantenartikelen
- correspondentie De Provinciale Molencommissie vanaf 1948
- correspondentie molenmaker
- enquêteformulier de Groninger molen

via groningermolenserfgoedsuite.nl:

- [De Jonge Hendrik Den Andel: In memoriam Tiddo Muda](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Historische feiten](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Interview met Tiddo Muda](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Een nieuwe buitenroede](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Aantekeningen W.O. Bakker](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Beoogd herstel 1959-1961](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Begroting Bremer 1967](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Aankoop gemeente 1969](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Provinciale subsidie 1970](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Lijst restauratieposten](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Begroting meerwerk 1972](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: De haverpunter van Muda](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Aanvullend werk 1972-73](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Ingebruikstelling 1973](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Correspondentie 1980-82](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Herstelbestek 1997](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1993](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1994](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1995](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1996](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1997](#)
- [De Jonge Hendrik Den Andel: Jaarverslag 1998](#)

Allemolens.nl (De Hollandsche Molen):

- Doornik, Martin E. van, Bouwtekening: Tekening van bovenas, J. M. de Muinck Keizer 1903 molen Jonge Hendrik;
- Potboek-pagina: Jonge Hendrik / roe, Den Andel;
- Ten Bruggencate-fiche: 493 / De Jonge Hendrik, Baflo / Den Andel / Groningen;
- Van der Veen-fiche: 1277 (Van der Veen) / 493 / De Jonge Hendrik, Baflo / Den Andel / Groningen;
- Van de Woestijne-fiche: 175 (Van de Woestijne);

Groninger Archieven:

Bibliotheek

Doornik, Martin E. van, 'Bijzonder bezoek in Den Andel', in: *'De Zelfzwichter'*, jaargang 18, nummer 63, 1991;

2489 Documentatie Groninger molens, 1816-2008

2.22 Den Andel

36 Fiches in kopie van verdwenen koren- en pelmolens te Den Andel, 1924 - 1939

37 Fiches in kopie met bijlagen van de molens "De Noordermolen" en "De Jonge Hendrik" te Den Andel, 1924 - 2003

38 Stukken betreffende de restauratie van koren- en pelmolen "De Jonge Hendrik" te Den Andel, 1959 - 1999

39-40 Jaarverslagen van koren- en pelmolen "De Jonge Hendrik" te Den Andel, 1993 - 1997

41 Knipsels van krantenartikelen betreffende koren- en pelmolen "De Jonge Hendrik" te Den Andel, 1961 - 2007

2542 Provinciaal bestuur van Groningen (2), (1943) 1977-1990 (2003)

1078 Rijks- en provinciaal onderhoudssubsidie molens; over het jaar 1988, 1989-1990 G t/m L

Literatuur

Allemolens.nl (De Hollandsche Molen):

-Dijk, B./Duym, L. H./Haan, H. de/Oomkens, Bé/Tinga, D. J./Zee, D. J. van der, *'De Groninger pelmolen'*, 1999

-Dijk, Johan van, 'Molenmensen: Rennie en Jessica in Den Andel', in: *'De Zelfzwichter'*, jaargang 15, nummer 1, maart 2011;

-Doornik, Martin E. van, 'Een wieksysteem dat de tijd tegen had', in: *'De Nieuwe Zelfzwichter'*, jaargang 6, nummer 3, oktober 2002;

-Doornik, Martin E. van, 'Interessante historische feiten over De Jonge Hendrik', in: *'De Zelfzwichter'*, jaargang 22, nummer 77, maart 1995;

-Doornik, Martin E. van, *'Koren- en pelmolen De Jonge Hendrik te Den Andel (Gr.): jaarverslag 1994'*, 1995;

-Doornik, Martin E. van, 'Nieuwe roeden voor molen De Jonge Hendrik', in: *'De Nieuwe Zelfzwichter'*, jaargang 8, nummer 4, december 2004;

-Jongsma, B./Veen Czn, B. van der, *'Groninger Molenboek'*, 1981;

-Jongsma, B., 'In memoriam Tiddo K. Muda', in: *'De Zelfzwichter'*, jaargang 11, nummer 43, september 1986;

-Knoop, W. H., 'Monumenten van bedrijf en techniek in Groningen', 1980;

-Koning, A. J. de/Weerheijm, Hans, 'Den Andel's pelmolen geopend', in: *'Molennieuws: orgaan van De Hollandsche Molen'*, nummer 65, november 1973;

-Nienhuis, G. L., 'Dolen op de molen: De Jonge Hendrik, Den Andel (Gr.)', in: *'Van Haver tot Gort'*, nummer 18, 1979;

-Nienhuis, G. L., 'Voor "De Jonge Hendrik" ligt een bedrijvige toekomst in het verschiet', in: *'Van Haver tot Gort'*, nummer 37, 1981;

-Ouweneel, Hans, 'Op molenpad in de provincie Groningen', in: *'Op Molenpad'*, 2004;

-Pouw, G. J., 'Een wieksysteem dat de tijd tegen had, ofwel: Chris Bremer, een molenmaker met visie', in: *'Molinologie: tijdschrift voor molenstudie'*, nummer 16, 2001;

-Schreuder, A. J. M., 'Windmolens in de provincie Groningen: de wind uit de zeilen genomen', in: *'Monumenten van Bedrijf en Techniek in Groningen'*, 1980;

-Wolthuis, Hans, 'T. K. Muda, Den Andel', in: 'De Nieuwe Zelfzwichter', jaargang 5, nummer 2, juni 2001;

Websites

<http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>
<https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316;>
<https://www.molens.nl/molen/zoek-eeen-molen/molendetail/?molenid=237;>

Beeldmateriaal

Afbeeldingen groningermolenserfgoed suite.nl:

[De Jonge Hendrik Den Andel: Prentbriefkaart rond 1930](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: De molen omstreeks 1939](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Complete molen april 1941](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Werkplaats in Adorp 1942](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Stroomlijnwieken 1942](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Werk aan wieken 1942](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Prentbriefkaart met molen](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Cafetaria met de molen](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Prentbriefkaart van de molen](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Prentbriefkaart van de molen](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Prentbriefkaart van de molen](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Slechte muren in 1962](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Restauratie in 1972](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Gerestaureerde molen 1973](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Molenopening in juni 1973](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Molenaar Tidde Muda](#)

[De Jonge Hendrik Den Andel: Oud-molenaar met opvolger](#)

De Jonge Hendrik Den Andel: Draaiende molen

De Jonge Hendrik Den Andel: Molen in het landschap

De Jonge Hendrik Den Andel: De maalzolder

De Jonge Hendrik Den Andel: Zijaanzicht in 1989

De Jonge Hendrik Den Andel: Beveiliging van de roede

De Jonge Hendrik Den Andel: Nieuw boograam 1994

De Jonge Hendrik Den Andel: Toegangspoort 1994

De Jonge Hendrik Den Andel: Nieuwe korte spruit 1994

De Jonge Hendrik Den Andel: Nieuwe buitenroede 2004

De Jonge Hendrik Den Andel: Vooraanzicht in 2005

Beeldbank Allemolens.nl

142 afbeeldingen

Beeldbank Groningen:

22 zwart-wit en kleurenfoto's en ansichtkaarten van de molen

Beeldbank RCE:

15 kleur- en zwart-witafbeeldingen van de molen

Groninger Archieven:

Foto's en prentbriefkaarten

11 zwart-wit foto's molen met dorpsgezichten

Kaarten

<http://allemolenskaart.nl>

<https://www.google.com/maps>

www.topotijdreis.nl

beeldbank.cultureelerfgoed.nl (alle afbeeldingen)

Krantenartikelen

Delpher.nl:

Nieuwsblad van het Noorden, 'Jonge Hendrik' draait weer', 02-06-1973;

Nieuwsblad van het Noorden, 'Voortbestaan enige Groninger pelmolen gewaarborgd Molenvrienden ontfermen zich over Jonge Hendrik', 12-02-1985;

Nieuwsblad van het Noorden, 'Raad Baflo', 12-02-1985;

Nieuwsblad van het Noorden, 'Restauratie korenmolen te Den Andel', 23-06-1961;

Nederlands Dagblad, 'De Jonge Hendrik' in Den Andel draait weer', 11-04-1973;

Genealogie

geen resultaat

3. BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS MOLEN DE JONGE HENDRIK DEN ANDEL

3.1 BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS, INCLUSIEF EIGENAREN

Molen 'De Jonge Hendrik' werd in 1875 gebouwd door molenmaker Jan Hindriks van der Veen uit Mensingeweer, nadat de vorige molen (de Noordermolen) op dezelfde locatie in de nacht van 4 op 5 juli 1874 was afgebrand. De molen is vernoemd naar het zoontje van de molenmaker, die tijdens de bouw van de molen geboren werd. Voor de bouw van de molen werd gebruik gemaakt van de kap en het achtkant van een in 1874 afgebroken korenmolen uit Niekerk. Deze molen, in Niekerk uitgerust met drie koppels maalstenen, werd afgebroken omdat er nog twee molens in Niekerk stonden en er te veel molens in het dorp stonden in verhouding tot het aantal inwoners. Deze molen werd in 1847 gebouwd ter vervanging van een standerdmolen uit 1610. Van deze molen zijn de koningsspil (in de standerd molen de standerd) nog steeds in gebruik in De Jonge Hendrik. Ook is het spoorwiel van De Jonge Hendrik, met een diameter van 2,96 meter, het omgebouwde bovenwiel uit de standerdmolen. De inkepingen voor de plooistukken zijn in de kruisarmen nog zichtbaar. De schaarbalken boven het spoorwiel zijn naar verwachting de oorspronkelijke houten roeden van de molen van Niekerk. Rond 1903 had de molen op beide roeden zelfzwichting met oudhollandse voorzomen.⁸

De Jonge Hendrik is een met dakleer gedekte houten achtkante stellingmolen op een stenen tussen- en onderstuk. De kap is ook met dakleer gedekt. Beide roeden zijn voorzien van zelfzwichting en een vlucht van 22 meter. De molen is uitgerust met één koppel maalstenen (een nieuw koppel kunststenen), twee pelstenen en een pletterij. Aanvankelijk is voor het transport van het graan met losse zakken gewerkt; pas later zijn hiervoor jakobsladders aangebracht.⁹

In 1934 verloor de molen een binnenroede. Nog hetzelfde jaar werd een nieuwe roede gestoken, die werd verdekkerd. In mei 1944 werd één, nieuw gestoken buitenroede gestroomlijnd naar het toentertijd nieuwe systeem van molenmaker Bremer, die in 1945 echter weer werd verwijderd. Het aanbrengen van het systeem was namelijk geen succes, omdat het regelen van de behoorlijk wind vangende klep niet goed mogelijk was. Bremer gaf zelf al de suggestie dat hydraulische bediening mogelijk beter zou zijn, maar dat was toentertijd niet haalbaar.¹⁰

---

⁸ <http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>;

<https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316>;

<https://www.molens.nl/molen/zoek-ee n-molen/molendetail/?molenid=237>; Informatie molenaar Janko Doornbos; Gegevens Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum op basis van archiefonderzoek in verkoopaktes van de Groninger Archieven en brieven over de aankoop van de molen van de gemeente Baflo (nu gemeente Winsum).

⁹ <http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>;

<https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316>;

<https://www.molens.nl/molen/zoek-ee n-molen/molendetail/?molenid=237>; Informatie molenaar Janko Doornbos.

¹⁰ Van Reeuwijk bouwmeester, Pel- en Korenmolen Eureka te Wetsinge: bouwhistorische verkenning, p. 62-66.

Afbeelding 3.1: Archieffoto uit juni 1944 van molen De Jonge Hendrik te Den Andel, met op de buitenroede het systeem Bremer. Op de binnenroede de Dekkerstroomlijn met zelfzwiching.¹¹

---

¹¹ Archief Stichting Molen Documentatie.

Afbeelding 3.2: Zicht op de voorzijde van molen De Jonge Hendrik met geopende wiek. Foto uit juni 1944.¹²

---

¹² Archief Stichting Molen Documentatie.

Tussen 1961 en 1964 volgde herstel door molenmaker Chr. Bremer: de molen kreeg een nieuwe stalen buitenroede met (opnieuw) stroomlijnneus en Bremer-remkleppen en het muurwerk en de stelling werden hersteld. Dit alles voor een bedrag van f. 13.902,-.

In de jaren 1972-1973 werd de molen volledig gerestaureerd door de firma Bremer voor f. 168.000,-. Tijdens deze restauratie werd met name het zeer intensief gebruikte pelwerk grondig herzien en deels vernieuwd. Beide pelstenen waren totaal 'op' en werden vervangen door de stenen uit de destijds zwaar vervallen molen Aeolus te Farmsum. Het halslager werd vervangen door een zelf instellend lager. Tevens werden onder andere de windpeluw en de twee voeghouten vervangen. Op 8 juni 1973 werd De Jonge Hendrik weer officieel in gebruik werd genomen. In februari 1981 kreeg de molen een nieuwe binnenroede.

Aan het productieve bestaan van de molen kwam uiteindelijk toch een einde. Op 29 januari 1983 werd voor het laatste beroepshalve gepeld en eind december 1984 werd voor het laatste beroepshalve gemalen. Ondanks dat er daarna nog af en toe gedraaid werd, had de molen zijn beste tijd gehad.

In 2002 werd, vooruitlopend op verder herstel, de stelling van de molen geheel vernieuwd. In het najaar van 2004 begon de firma Dunning met de restauratie. Er werd onder meer een nieuwe buitenroede gestoken. De binnenroede, die niet vervangen werd, bleek bij deze gelegenheid veel slechter dan verondersteld, waardoor de molen niet draaivaardig kon worden opgeleverd. De restauratie liep daardoor vast, omdat voor een nieuwe roede nieuwe fondsen geworven moesten worden. Nadat in 2006 divers klein herstel was verricht, werd in juli 2007 een nieuwe binnenroede gestoken en werd de lange spruit vervangen. Uiteindelijk kon de molen later dat jaar weer in gebruik worden genomen.

In De Jonge Hendrik werd ooit gemalen met drie koppel maalstenen (waarvan er nog één rest), maar de molen kreeg vooral bekendheid als pelmolen. De molen stond in de jaren 1970 bekend als de enige molen in Nederland waar nog geregeld werd gepeld. Voor het pellen is echter veel wind nodig, minimaal windkracht 6 of 7. Momenteel heeft de molen op de binnenroede het systeem Dekker met zelfzwichting en neusremkleppen en op de buitenroede het systeem Van Bussel met zelfzwichting en neusremkleppen.¹³

Molenaars en eigenaren van De Jonge Hendrik

In haar bestaan heeft molen De Jonge Hendrik diverse eigenaren gekend. De eerste eigenaren waren ook de molenaars. Pieter Jeltens Mulder, die de overblijfselen (het muurwerk) van de afgebrande voorganger (de Noordermolen) had gekocht, had de molen van 1875-1878 in bezit. Van 1878 tot 1882 was Simon Arends Slagman eigenaar van de molen. Van 1882 tot 1913 had Harm Albert (Jannes) Edens de molen in bezit. Van 1913 tot 1925 was Pieter Offeringa moleneigenaar; vanaf 1925 Geert van der Veen. Op 31 oktober 1932 koopt Jan Alje Muda de molen uit de publieke verkoop; vanaf 1957 was de molen in bezit van Tiddo Klaas Muda. In 1969 koopt de gemeente Baflo de molen voor f. 7.000,-; Tiddo Klaas Muda wordt huurder en blijft molenaar op de molen. In 1985 gaat de molen over naar de Stichting Groningermolenvrienden. Sinds 2 oktober 1993 is Molenstichting Winsum eigenaar van de molen.¹⁴

---

¹³ <http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>;

[https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316](https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316;);

<https://www.molens.nl/molen/zoek-ee n-molen/molendetail/?molenid=237>.

¹⁴ <http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>.

[https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316](https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316;);

<https://www.molens.nl/molen/zoek-ee n-molen/molendetail/?molenid=237>.

Tiddo Klaas Muda was de laatste beroepsmatige molenaar die ook eigenaar was van de molen. In de laatste jaren van zijn molenbedrijf werd hij geholpen door: Henk de Haan (tussen 1972 en 1989); Theo Asselman (van 1981 tot 1982); Wiebe Postma (tussen 1982 en 1985). Tiddo Klaas Muda was vanaf 1969 (toen hij de molen van de gemeente Baflo ging huren) tot mei 1981 huurder van de molen. Vanaf 11 mei 1981 werd Theo Asselman huurder van de molen; vanaf 1 november 1982 tot 1 juni 1985 was Wiebe Postma huurder. Tiddo Klaas Muda overleed op 16 augustus 1986 op de leeftijd van zeventig jaar.

Wiebe Postma was de laatste beroepsmatige molenaar. Vanaf 1985 heeft onder meer Henk de Haan als vrijwillig molenaar de molen laten draaien. Van 1989 tot 2006 was Martin van Doornik vrijwillig molenaar op De Jonge Hendrik na toewijzing door de Stichting Groningermolenvrienden.

Sinds 2007 is Janko Doornbos molenaar van De Jonge Hendrik. Janko was met pensioen en is door Molenstichting Winsum gevraagd om molenaar te worden op De Jonge Hendrik. Janko Doornbos was oorspronkelijk timmerman voor de gemeente Zuidlaren, werd later molenaar in dienst van de gemeente Zuidlaren en voerde groot onderhoud uit met de molenbouwer. Doornbos is familie van molenbouwer Doornbosch en had oorspronkelijk ook deze achternaam. Naast Janko houden Jessica van der Staak vanaf 8 oktober 2011 en Rennie Gros vanaf 15 januari 2013 de molen in beweging.¹⁵

3.2 WERKING VAN DE PELLERIJ IN DE MOLEN

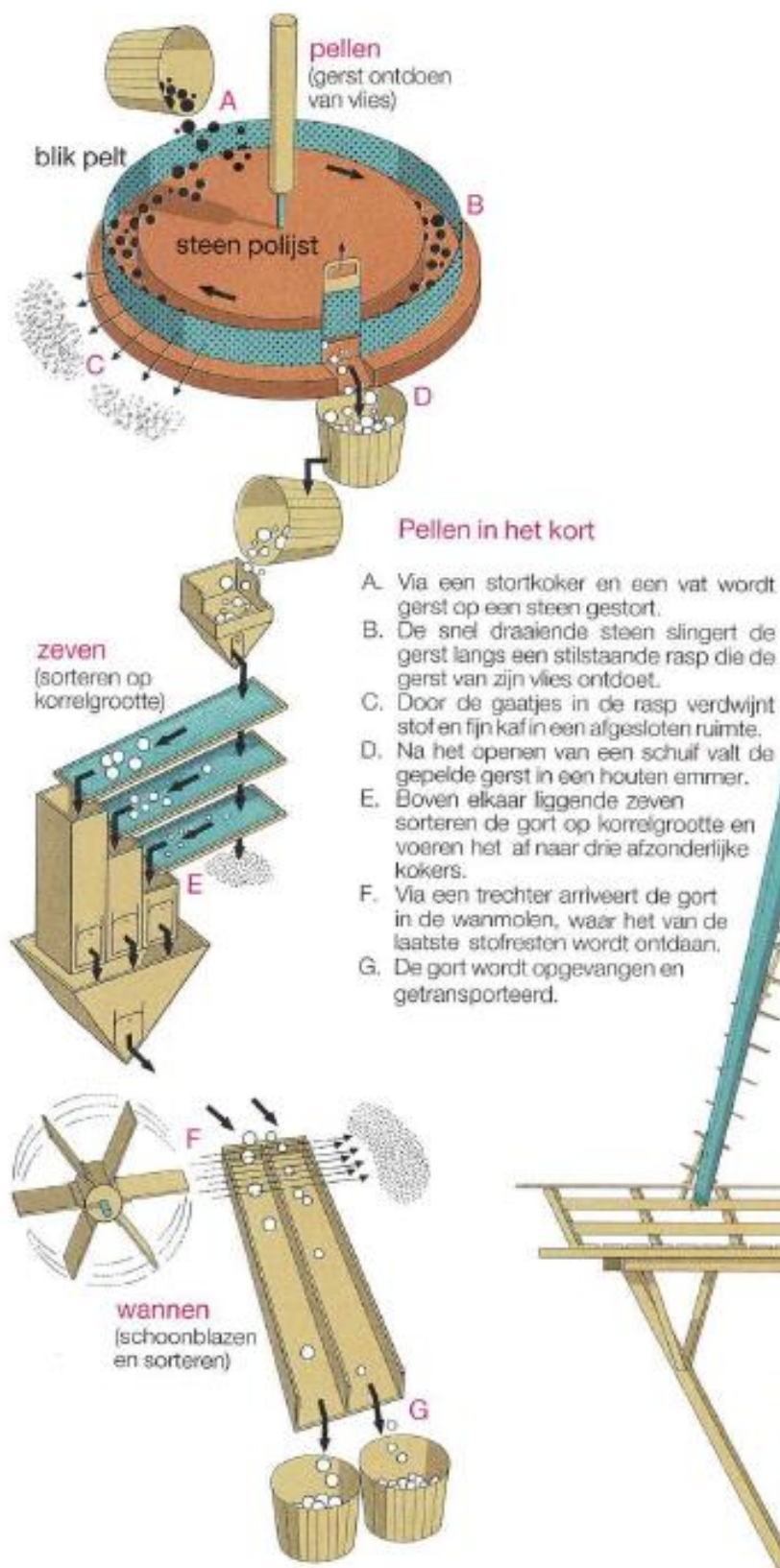
Om te beginnen vult de molenaar de romp van de voorloper met 33 kilogram gerst. Via de schuif in de romp laat hij de gerst op de steen lopen. De middelpuntvliedende kracht slingert de gerst naar buiten tegen de binnenwand van de kuip. Deze kuip is voorzien van een pelblik, een plaatijzeren bekleding waarin met een driekante of vierkante doorslag ongeveer om de 0,5 centimeter gaatjes zijn geslagen: om en om, naar binnen en naar buiten. De scherpe naar binnen stekende gaten zorgen er samen met de wat ruwe buitenkant van de snel draaiende steen voor dat de harde schil van de gerstkorrels wordt weggeslepen. De naar buiten gerichte openingen vergemakkelijken de afvoer van stof/afval. Sleuven in de onderkant van de steen, de waaikerven, voorzien van zogijzers aan de uiteinden, zorgen voor een luchtstroom die de gerst tijdens het pelproces in de kuip omhoog jaagt. De gerst in het pelblik wordt daarna door middel van de schuif leeggelopen in de schootemmer. Daarna wordt de gerst uit de voorloper in de naloper gedaan, waarbij de gerst op dezelfde manier als in de voorloper gepeld wordt. Vervolgens wordt de gepelde gerst weer opgevangen in de schootemmer. De gerst wordt vervolgens in de romp van de schudzeef gedaan en naar de schudzeef geleid. De schudzeef is voorzien van drie schuin aflopende zeven die afstromen in de gortpijpen boven de wanmolen (ook wel waaierkast genoemd). De zeven sorteren de gerst op korrelgrootte. Via een trechter arriveert de gort vervolgens in de wanmolen, waar het van de laatste stofresten wordt ontdaan en wordt gesorteerd. De gort wordt hierna opgevangen en getransporteerd. Bovenstaand procedé wordt hierna nog twee keer herhaald, waarbij de gerst dus in totaal drie keer door de voorloper en de naloper gaat, waarna parelgort wordt verkregen.¹⁶

Het pellen van gort is een zeer arbeidsintensief proces, waar meerdere molenknechten tezamen met de molenaar aan werken.

---

¹⁵ Informatie molenaar Janko Doornbos; Gegevens Catrienus Rouwé.

¹⁶ Dijk, B. e. a., *'De Groninger Pelmolen'*, p. 15-6; Helmers, R., *'Van haver tot gort'*, p. 41.

Afbeelding 3.3: Het pellen in het kort. N. B.: op bovenstaande afbeelding staat alleen de naloper afgebeeld. Zie de boeken 'Van haver tot gort' en 'De Groninger Pelmolen' voor meer informatie en beeldmateriaal over het pellen van gort.¹⁷

¹⁷ Helmers, R., 'Van haver tot gort', p. 41.

Afbeelding 3.4: Parelgort, dat verkregen wordt na het drie keer pellen van gerst.¹⁸

3.3 TIJDLIJN

1847	afbraak standerdmolen uit 1610 uit Niekerk; vervangen door achtkante korenmolen met stelling op dezelfde locatie; waarschijnlijk zijn de bouw van de achtkante korenmolen de standerdmolen en het bovenwiel uit 1610 hergebruikt
1875	bouw molen 'De Jonge Hendrik' door molenmaker Jan Hindriks van der Veen uit Mensingeweer na afbranden Noordermolen op dezelfde locatie; 'De Jonge Hendrik' gebouwd met kap, achtkant en gaande werk van de afgebroken korenmolen uit Niekerk
18 augustus 1875	molen in eigendom van Pieter Jeltus Mulder en Grietje Dijkema voor f. 900,-
2 februari 1878	molen in eigendom van Simon Arends Slagman en Trientje Derks Radersma
28 oktober 1882	molen in eigendom van Harm Albert Edens te Den Andel voor een koopsom van f. 7.000,-
rond 1903	molen heeft zelfzwichting met oudhollands voorzoom
15 februari 1913	molen in bezit van Pieter Offeringa voor een koopsom van f. 7.000,-
19 december 1925	molen in bezit van Geert van der Veen voor een koopsom van f. 11.000,-
1925	elektromotor in werking als hulpkracht voor de molen
31 oktober 1932	molen inclusief inventaris in publieke verkoop; koper Jan Alje Muda te Noordhorn voor een koopsom van f. 5.600,-, waarin een bedrag voor de elektromotor
1934	molen verliest binnenroede; nieuwe verdekerde roede gestoken
mei 1944	een nieuw gestoken buiten roede wordt gestroomlijnd naar het systeem Bremer
1945	Bremer-stroomlijnroede wordt weer verwijderd
16 juli 1951	Jan Alje Muda verhuurt de molen aan zoon Tiddo Klaas Muda (huurcontract met koopoptie)
27 december 1957	molen in de verkoop door Jan Alje Muda; molen aangekocht door Tiddo Klaas Muda
1959-1961	herstel van de molen voor f. 10.770,-.
1961-1964	herstel door molenmaker Chr. Bremer: nieuwe stalen buitenroede met

¹⁸ <http://www.menuhulp.nl/2013/01/11/parelgort-wat-is/>.

18 februari 1969	stroomlijnneus en Bremer-remkleppen, herstel muurwerk en stelling gemeente Baflo koopt de molen voor f. 7.000,- van T. K. Muda; Muda huurt de molen daarna van de gemeente voor f. 15,- per week tot 1981;
23 maart 1972	molen in eigendom gemeente Baflo; T. K. Muda behoudt de molenaarswoning
1972-1973	volledige restauratie door firma Bremer voor f. 168.000,-: pelwerk grondig herzien en deels vernieuwd; pelstenen vervangen door exemplaren uit molen Aeolus te Farmsum; windpeluw, twee voeghouten vervangen; nieuwe halslager;
8 juni 1973	molen weer officieel in gebruik genomen
februari 1981	molen krijgt nieuwe binnenroede
1985	opslagschuur naast molen, achter molenaarswoning, gesloopt
6 december 1985	molen door gemeente Baflo in eigendom overgedragen aan Stichting Groningermolenvrienden voor f. 1,-; gemeente Baflo schenkt jaarlijks f. 5000,- voor onderhoud van de molen
16 augustus 1986	Tiddo Klaas Muda overlijdt
2 oktober 1993	Molenstichting Winsum eigenaar 'De Jonge Hendrik'
1994	nieuwe korte spruit, nadat tijdens vangen rechter kop was afgebroken
7 augustus 1999	molen stil gezet
2002	stelling wordt geheel vernieuwd
najaar 2004	begin restauratie door firma Dunning: steken nieuwe buitenroede
2006	divers klein herstel verricht aan de molen
juli 2007	nieuwe binnenroede wordt gestoken; lange spruit wordt vervangen
vanaf 2007	Janko Doornbos molenaar op De Jonge Hendrik ¹⁹

---

¹⁹ Gegevens Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum op basis van archiefonderzoek in verkoopaktes van de Groninger Archieven en brieven over de aankoop van de molen van de gemeente Baflo (nu gemeente Winsum).

4. BESCHRIJVING ONDERDELEN

4.1 CONTEXT

Omgeving

Afbeelding 4.1: Molen De Jonge Hendrik vanaf het noordoosten.

Afbeelding 4.2: De molen vanaf het oosten.

Erf

Afbeelding 4.3: Het erf naar de molen vanaf het zuiden.

Afbeelding 4.4: De molen vanaf de naastgelegen molenaarswoning.

4.2 EXTERIEUR MOLEN

A. Onderbouw

Afbeelding 4.5: De onderbouw van de molen met toegangsdeuren vanaf de zuidzijde.

B Stelling

Afbeelding 4.6: De stelling van de molen vanaf de noordzijde.

C Romp

Afbeelding 4.7: De romp van de molen vanaf de zuidzijde.

D Staart

Afbeelding 4.8: De staartconstructie van de molen vanaf de noordzijde.

E Kap

Afbeelding 4.9: De kap van de molen vanaf de noordzijde.

F Wiekenkruis

Afbeelding 4.10: Het wiekenkruis vanaf de zuidzijde.

4.3 INTERIEUR MOLEN

A. Begane grond

Afbeelding 4.11: De begane grond van De Jonge Hendrik, met links de trap naar de eerste zolder. Op de achtergrond diverse molenonderdelen die niet afkomstig zijn uit deze molen.

Afbeelding 4.12: Twee oude tandwielen met een deel van een oude maalsteen en delen van lageringen (van een maalsteen en een bovenas lager).

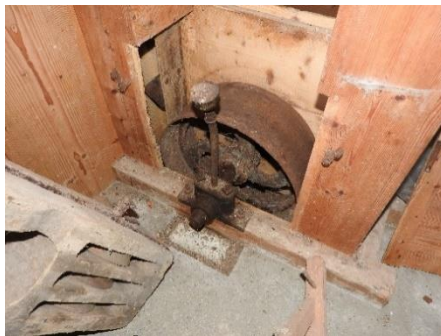
Afbeelding 4.13: Een bascule (origineel niet bij de molen behorend).

Afbeelding 4.14: De begane grond van de molen links achter, met de jakobsladders voor het transport van gerst naar de halfschilhokken, de stortkoker voor de gort en de deur naar de koffiehok.

Afbeeldingen 4.15, 4.16 en 4.17: Steekwagen voor (meel)zakken (links). Twee schijflopen en een bankschroef en achter een pelblik (midden). Een oude zwichtklep (rechts) (alle niet origineel bij de molen behorend).

Afbeeldingen 4.18, 4.19 en 4.20: Stortkoker voor de gort vanaf de eerste zolder, jakobsladder met aandrijving voor transport van gort vanaf de begane grond naar de halfschilhokken.

Afbeelding 4.21: De koffiehoek vanaf de binnenzijde.

Afbeelding 4.22: De begane grond van de molen richting de ingang.

B. Eerste zolder

Afbeelding 4.23: De eerste zolder van de molen, met links het uiteinde van de opvangbak van de haverpletter en midden een door een motor aangedreven buil (niet origineel behorend bij de molen).

Afbeelding 4.24: De eerste zolder, met links een pletter en midden een waaierkast (beide niet origineel bij de molen behorend).

Afbeelding 4.25: De eerste zolder met scheidingswand, waar achter het gort werd opgeslagen. In het midden de kokers van de jakobsadders, die de gerst van beneden naar de halfschilhoeken op de steenzolder brengt.

Afbeelding 4.26: Opslagruimte voor gepelde gerst. Afbeeldingen 4.27 en 4.28: Opslagruimte voor gerst achter de scheidingswand. De wand stamt uit de jaren 1960.

Afbeelding 4.29: Afgedekte openingen in de vloer van de eerste zolder.

Afbeelding 4.30: Openingen voor het storten van gort (boven) en een niet gebruikte opening (onder) op de eerste zolder.

C. Tweede zolder (wanzolder)

Afbeelding 4.31: De wanzolder, met links de trapopgang naar de stellingzolder, midden links foto's van het molenbedrijf en midden rechts een staander die naar verwachting dienst heeft gedaan als maalspil.

Afbeelding 4.32: Foto's van het molenbedrijf onder Tiddo Muda.

Afbeelding 4.33: Staander, waarschijnlijk ooit maalspil geweest.

Afbeelding 4.34: De wanzolder, met in het midden de opslagsilo voor haver en rechts het paard (hangende constructie) van de voorloper van de pellerij.

Afbeelding 4.35: De opslagsilo voor de haver uit de pletter op de stellingzolder.

Afbeelding 4.36: Het paard van de voorloper, met de lagering, de pasbalk en het (niet zichtbare kussenblok).

Afbeelding 4.37: Overzicht van de wanzolder met links de jacobsladder voor het transport van de gort en rechts de naloper van de pellerij. Op de achtergrond de wanmolen (waaierkast) en een tweetal houten stortkokers. De linker koker werd gebruikt na het pellen om de gort via een (niet meer zichtbaar) gat in de vloer naar de linker opslagruimte op de opslagzolder te brengen; de rechter koker was de verbinding tussen de waaierkast en de jacobsladder, waarbij de gepelde gort uit de waaierkast via de jacobsladder omhoog werd geleid om nogmaals gepeld te worden.

Afbeelding 4.38: De jacobsladder voor het transport tussen de voorloper en de naloper en de pellerij.

Afbeelding 4.39: De naloper van de pellerij met tandwielen voor het aandrijven van de as van de waaierkast en de stofafzuiging.

Afbeelding 4.40: De aandrijving van de stofafzuiging voor de pelstenen op de dustvloer op de wanzolder. Deze is in 1973 aangebracht voor de molenaar en zijn gezondheid. Hierdoor had de molenaar minder last van stof. De verticale buis in het midden was voor transport van de gort naar beneden.

Afbeelding 4.41: De horizontale as met links de tandwielen die (als de naloper in het werk staat) de stofafzuiging (midden rechts) en de wanmolen (uiterst rechts) aandrijven.

Afbeelding 4.42: De jakobsadders, met op de achtergrond de wanmolen. Midden boven de buis voor de stofafzuiging van de pelstenen op de dustvloer. Rechts onder de schotjes voor de lichte en zware gort in de wanmolen, die kan worden opgevangen doordat gewichtjes de schotjes omhoog trekken.

Afbeelding 4.43: Detail van de schoepen van de wanmolen. Foto genomen aan de achterzijde van de wanmolen.

Afbeelding 4.44: Het schoepenrad in de wanmolen. Foto genomen achterin de wanmolen.

Afbeelding 4.45: De opvangbak voor het stof van de stofafzuiging van de pelstenen op de dustvloer, achter de wanmolen.

D. Stellingzolder

Afbeelding 4.46: De stellingzolder, met het trapgat naar de onderliggende wanzolder en de trap naar de bovenliggende steenzolder.

Afbeelding 4.47: De stellingzolder met (achter de lattenconstructie) de aandrijving voor de pletter, waarmee haver geplet werd. Oorspronkelijk zat de pletter lager zichtbaar bij de vloer (onder de huidige aandrijving), maar deze is omhoog geplaatst, waardoor een deel van houten stortkoker er links boven (achter de korbeel) schuin afgezaagd is.

Afbeelding 4.48: Overzicht van de stellingzolder met de pelspillen, stortkokers en pelkaren voor de pellerij. In het midden de jakobsadders. Achter de jakobsadders de stofafzuiging en rechtsachter de zeperij van de pellerij.

Afbeeldingen 4.49, 4.50 en 4.51: Pelspil van de voorloper (links), stortkoker en pelkaar van de voorloper (midden) en jakobsadders (rechts).

Afbeelding 4.52: De zeverij van de pellerij op de stellingzolder, waarmee de gort op korrelgrootte gezeefd wordt. Links de zakken voor de stofafzuiging. Midden de jakobsladders voor de gerst, die van de begane grond naar de halfschilthokken wordt getransporteerd. Rechts de jakobsladders met bakjes, waarmee de gort wordt getransporteerd van de voorloper naar de naloper en van de naloper naar de pellerij.

Afbeelding 4.53: Links de stortkoker van de naloper (vanaf de jakobsladder) die de gort naar de zeefkaar voert. Linksboven de aandrijving van de zeverij via een riem vanaf de naloper (uiterst links).

Afbeelding 4.54: De zeverij van de pellerij op de stellingzolder, waarmee de gort op korrelgrootte gezeefd wordt. Links de zakken voor de stofafzuiging. Midden de jakobsladders voor de gerst, die van de begane grond naar de halfschilhokken wordt getransporteerd. Rechts de jakobsladders met bakjes, waarmee de gort wordt getransporteerd van de voorloper naar de naloper en van de naloper naar de pellerij.

Afbeelding 4.55: De luchtzakken voor de stofafzuiging van de pelstenen op de dustvloer.

Afbeelding 4.56: De jakobsladders: links van de voor- naar de naloper en rechts van de naloper naar de pellerij.

Afbeelding 4.57: De stellingzolder vanaf de stelling. Op de voorgrond in midden de pelspil van de naloper. Daarachter de stortkoker en pelkaar van de naloper. Uiterst links de maalbak van de malerij.

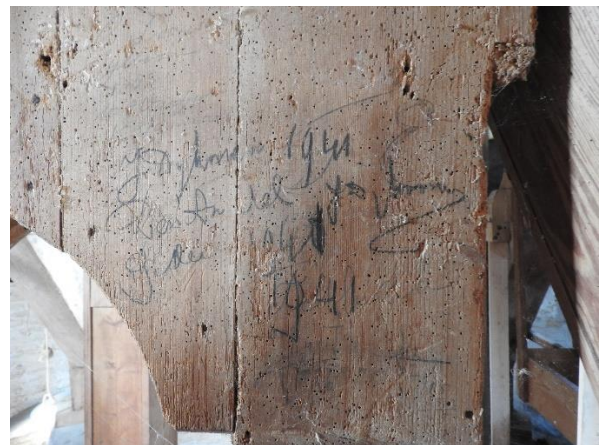
Afbeelding 4.58: De stellingzolder met links het deksel voor de toegang tot de dustvloer, waar de schootemmer stond die de gort van de naloper opvangt voor in de zeverij. De schootemmers worden niet meer gebruikt omdat hun functie is overgenomen door de jakobsladders.

Afbeelding 4.59: Her en der in de molen zijn diverse opschriften aangetroffen. Met name op de jakobsladder is veel geschreven.

Afbeelding 4.60: Eén van de opschriften op de jakobsladder: 'S. van Dijk (...) Den Andel'.

Afbeelding 4.61: Eén van de opschriften op de jakobsladder: 'J. Dijkma 1941 Den Andel gekomen 9 mei 1941 1941'.

E. Steenzolder

Afbeelding 4.62: De steenzolder met steenkraan en koppel maalstenen met rechts achter de kaar. De steenkraan is een takel die wordt gebruikt om de molenstenen te hijsen en te keren, zodat ze gescherpt of vervangen kunnen worden.²⁰ De huidige staander van de steenkraan is nieuw; de oude staander van de steenkraan staat elders op de steenzolder. De steenkuip is van blikken beplating.

Afbeelding 4.63 en 4.64: Links de staander van de oude steenkraan op de steenzolder. Rechts de bevestiging van de kraanbeugels van de steenkraan. De kraanbeugels kunnen zo nodig hoger bevestigd worden, zodat de steen over de bolspil heen kan wordt gedraaid.

²⁰ Helmers, R., 'Van haver tot gort: 150 tekeningen van één molen', 48.

Afbeelding 4.65: De steenzolder met door latten afgeschermdde spil en wielen voor de aandrijving van de haverpletter op de stellingzolder.

Afbeeldingen 4.66, 4.67, 4.68, 4.69 en 4.70 (van links naar rechts, van boven naar beneden): De vierkante spil van de aandrijving van de pletter. De spil was oorspronkelijk een roede, zichtbaar door oude hekstokgaten (links boven). Aan de bovenzijde draait het spoorwiel de spil aan (rechts onder).

Afbeelding 4.71: De halfschilhoeken voor de opslag van gerst/gort op de steenzolder, voordat deze naar de pelstenen getransporteerd wordt.

Afbeeldingen 4.72 en 4.73: Het linker (links) en rechter (rechts) halfschilhoek met opening naar de voorloper.

Afbeelding 4.74: Het korbeel van het rechter halfschilhok, dat door de scherpe randen van de gerst is uitgesleten.

Afbeeldingen 4.75 en 4.76: Links het halfschilhok rechts op afbeelding 4.71 voor gerst/gort. Het korbeel rechts onder het gat is door de scherpe randen van de gerst uitgesleten (rechts).

Afbeelding 4.77: IJzeren buis voor transport van de gort na het pellen, die niet in gebruik is geweest. Deze buis stamt uit 1973 (zie inzet sticker rechtsonder) en is dus slechts tien jaar gebruikt. Met een schuif werd het gort ofwel naar beneden geleid (via de buis midden links) ofwel naar het linker halfschilhoek (de toegang in het midden).

Afbeeldingen 4.78 en 4.79: Bovenzijde van de transportbuis (links) en verbinding met storkoker van de jakobs ladder (rechts). Ook bij deze verbinding zat een schuif voor de toegang naar één van beide halfschilhoeken.

F. Luizolder

Afbeelding 4.80: Het luiwiel (links), de bovenbonkelaar (midden boven), het spoorwiel (midden onder) en het wiel voor de aandrijving van de jakobladders (rechts). De bovenbonkelaar drijft het luiwiel en het wiel van de jakobladders aan. Het spoorwiel drijft de spillen van de malerij, pellerij en pletter aan.

Afbeeldingen 4.81 en 4.82: Het luiwerk van de molen, voor het hijsen van de graanzakken. Door het draaien van het luiwiel (links) wordt het luitouw om de luirol gerold (rechts), zodat de zakken naar boven worden getakeld. De wielen draaien naar één kant, waardoor er alleen kan worden gehesen op windkracht.²¹

²¹ Helmers, R., 'Van haver tot gort: 150 tekeningen van één molen', 35.

Afbeelding 4.83: De koningsspil, die oorspronkelijk de staak (standerd) van de standermolen uit Niekerk was. De kepen van de verbindingen zijn nog zichtbaar. Rechts het luiwiel.

Afbeeldingen 4.84 en 4.85: De kepen in de standerd van de standermolen uit Niekerk, waarin de steekbanden waren geplaatst die de standerd rechtop hielden.

Afbeelding 4.86: Eén van de schaarbalken boven het spoorwiel, die oorspronkelijk als roede gebruikt is. Dit is op de afbeelding te zien aan de gaten voor de hekstocken.

Afbeeldingen 4.87 en 4.88: Sporen van eerder gebruik van de schaarbalk: een oude lagering van eerder gaand werk.

Afbeelding 4.89: De schaarbalk, oorspronkelijk een houten borstroede (rechtsvoor) met oplanger (links achter). De haaks opliggende wervelbalken zijn met de roede verbonden.

Afbeelding 4.90: De wervelbalk, die in het verleden aan één zijde geschilderd is, wat er mogelijk op duidt dat dit een vloerbalk of iets dergelijks is geweest.

Afbeelding 4.91: Het spoorwiel met uiterst links één van de spillen. Het spoorwiel is vermoedelijk het omgebouwde bovenwiel uit de standermolen van Niekerk en heeft een hoge ouderdom. De inkepingen voor de plooiestukken in de kruisarmen zijn nog zichtbaar.

Afbeelding 4.92: In de kruisarmen van het spoorwiel zijn de inkepingen voor de plooiestukken van het bovenwiel nog zichtbaar.

Afbeeldingen 4.93, 4.94, 4.95, 4.96 en 4.97: Oude hamer (vuistje) die in één van de hekstockgaten van de voormalige roede kan worden gestoken. De hamer is aan de onder- en bovenzijde in de hoeken voorzien van gesmede inkepingen (rechtsonder).

G. Kapzolder

Afbeelding 4.98: Het voorkeuvelens, de windpeluw (onder) en de bovenas met halssteen aan de voorzijde van de kapzolder.

Afbeelding 4.99: De gietijzeren bovenas van J. M. de Muinck Keizer uit 1903 met het nummer 110 op de kapzolder.

Afbeelding 4.100: Het bovenwiel met stalen bandvang op de kapzolder, met jaartal van de bouw van de molen te Niekerk. De vang wordt gebruikt om de molen stil te zetten.

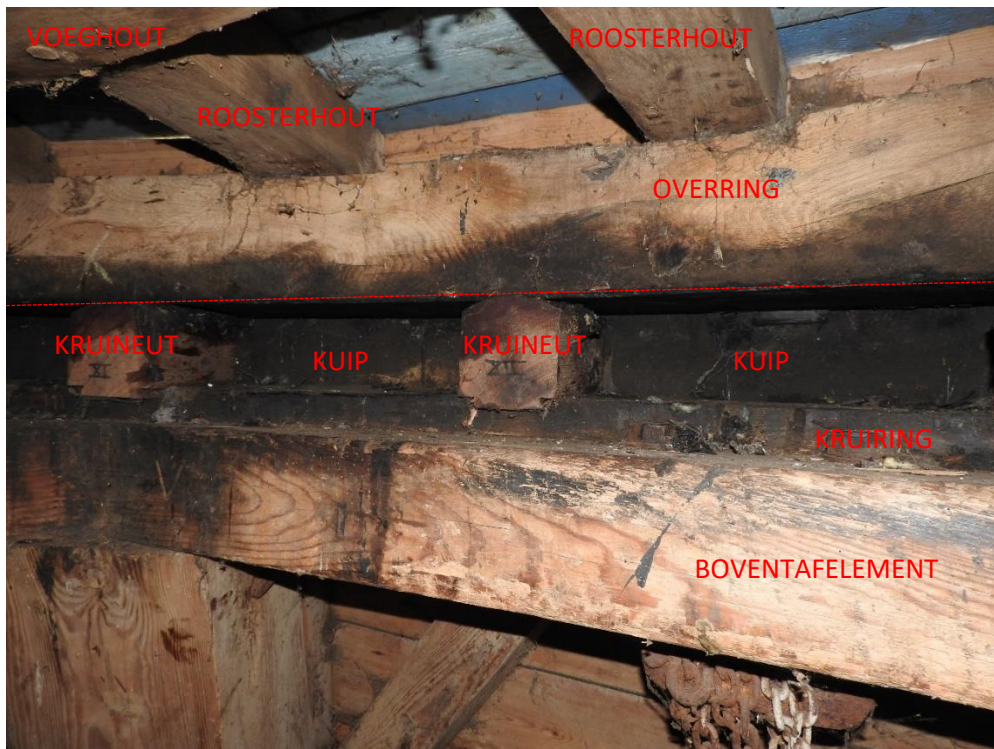
Afbeelding 4.101: De bovenbonkelaar (onder), die voor de overbrenging van het bovenwiel naar de koningsspil zorgt. Midden boven de poortstok, busdeur en middenbalk of ijzerbalk. De poortstok is een extra mogelijkheid om de busdeur op zijn plek te houden.²²

²² <https://nl.wikipedia.org/wiki/Koningsspil>.

Afbeelding 4.102: De binnenvangbalk met binnenvangketting. Door aan de vangketting die aan de buitenvangbalk is bevestigd te trekken, gaat de vangbalk omhoog wordt deze aan de haak gehangen. Zo is de vang los, waardoor de bovenas kan gaan draaien. Om de molen stil te zetten, trekt de molenaar de vangbalk van de haak en laat hem geleidelijk zakken, waardoor de stalen bandvang rondom het bovenwiel geklemd wordt en de molen stil komt te staan.²³

TE KRUIEN DEEL
(LOS)

KAPZOLDER (VAST)

Afbeelding 4.103: De onderzijde van de kap, met de overring die op de kruineuten draait.

²³ Helmers, R., 'Van haver tot gort: 150 tekeningen van één molen', 28.

Afbeelding 4.104: Het achterkeuvelens met bovenas (linksonder), bok, harp en zwichstang (midden) aan de achterzijde van de molen. Via de zwichtketting aan de achterzijde van de molen wordt de zwichstang bediend, die de door de bovenas loopt en de zelfzwichtkleppen kan openen of sluiten.

5. WAARDESTELLING

5.1 WAARDERINGSMETHODIEK

De molen is op twee manieren gewaardeerd, namelijk een contextuele en een interne waardering. De contextuele waardering van de molen is gebaseerd op de waarderingscriteria zoals opgesteld in 'Een toekomst voor molens' door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.²⁴ Deze contextuele waardering bestaat uit vijf hoofdcriteria, namelijk: cultuurhistorische waarden, architectuur- en kunsthistorische waarden, situationele en ensemblewaarden, gaafheid en herkenbaarheid, en zeldzaamheid. De contextuele waardestelling geeft de waarde van het object in vergelijking met soortgelijke gebouwen.

De interne waardestelling is gebaseerd op de 'Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek', zoals opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.²⁵ Bij deze waardestelling gaat het om het relatieve belang van onderdelen in de molen. De interne waardering maakt onderscheid tussen onderdelen met een hoge, positieve en indifferente monumentale waarde.

5.2 CONTEXTUELE WAARDESTELLING

Cultuurhistorische waarden

De molen is van cultuurhistorische waarde in sociaaleconomische zin vanwege haar rol als koren- en pelmolen bij de graanwinning in de landbouwindustrie. Daarnaast is de molen van waarde in historisch-ruimtelijk opzicht vanwege de uitbreiding van het dorp Den Andel met de molen door de opkomende landbouwindustrie in de negentiende en vroeg twintigste eeuw. Verder is de molen van innovatieve waarde vanwege de toepassing van het systeem Bremer op de buitenroede tussen mei 1944 en 1945. Ten slotte is de molen van bijzondere herinneringswaarde omdat de molen vernoemd is naar het zoontje van de molenaar, die tijdens de bouw van de molen geboren werd.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

Architectuurhistorische waarden zijn niet van toepassing op een molen, omdat de molen een werktuig is, waarbij de vormgeving is voortgekomen uit het gebruik. De molen is van bouwhistorische waarde vanwege het hergebruiken van de standaard en het bovenwiel van een standaardmolen uit 1610 en het hergebruiken van de kap en het achtkant van een in 1874 afgebroken korenmolen, die in 1847 was gebouwd. Beide molens kwam uit Niekerk.

Situationele en ensemblewaarden

De molen is van ensemble waarde vanwege het visueel ensemble van molen met molenaarswoning. Ook is de molen beeldbepalend voor het aanzien van Den Andel.

Gaafheid en herkenbaarheid

De molen is meerdere keren hersteld dan wel gerestaureerd, waarbij onderdelen van het gaande en staande werk zijn vervangen. Dit heeft de gaafheid van de molen aangetast. Verder is de molen van historisch belang als enige molen waar in de jaren 1970 nog geregeld werd gepeld.

---

²⁴ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 'Een toekomst voor molens: Uitgangspunten voor de omgang met monumentale molens', Amersfoort, 2011.

²⁵ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, e.a., *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek: Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*, Den Haag, 2009.

Zeldzaamheid

De molen is van zeldzaamheidswaarde in bouwhistorisch opzicht, omdat onderdelen uit een oudere standerdmolen en korenmolen zijn hergebruikt. Daarnaast werd op de buitenroede van de molen tussen 1944 en 1945 de Bremer stroomlijn toegepast.

5.3 INTERNE WAARDESTELLING

De interne waardestelling geeft het relatieve belang van onderdelen in de molen weer. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen onderdelen met een hoge, positieve en indifferente monumentale waarde. De hoge monumentale waarde (categorie 1) geeft de onderdelen weer die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object. Deze onderdelen dienen behouden te blijven. De positieve monumentale waarde (categorie 2) geeft de onderdelen weer die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object. Deze onderdelen dienen, indien mogelijk, behouden te blijven. De indifferente monumentale waarde (categorie 3) ten slotte geeft de onderdelen weer die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object. Deze hoeven niet behouden te worden.²⁶

Categorie 1: Hoge monumentale waarde

- De onderdelen van het gaande werk afkomstig uit de standerdmolen uit Niekerk: de koningsspil en het spoorwiel;
- De onderdelen van het staande werk afkomstig van de korenmolen uit Niekerk: de kap en het achtkant, de schaalbalken op de spoorwielzolder (oorspronkelijk roeden);
- De overige onderdelen in de molen met een oudere herkomst: de staander op de wanzolder (oorspronkelijk een maalspil), de spil van de haverpletter (oorspronkelijk een roede), en een wervelbalk op de spoorwielzolder (oorspronkelijk mogelijk een vloerbalk);
- De onderdelen van de pellerij, die uit de bouwtijd van de molen stammen (waar onder de pelspillen, de stortkokers en de pelkaren);
- De aandrijving van de malerij, met maalspil, maalschijfloop, maalbak en kaar, die voor zover bekend nog uit de bouwtijd van de molen is;
- Het overige gaande werk, met bovenwiel, bovenbonkelaar, onderbonkelaar en luiwiel, dat voor zover bekend nog oorspronkelijk is;

Categorie 2: Positieve monumentale waarde

- De ijzeren bovenas J. M. de Muinck Keizer Martenshoek no. 110 uit 1903;
- De opslaghokken voor (gepelde) gerst op de eerste zolder en de stortkoker naar de begane grond;
- De opslagsilo voor haver uit de pletter op de eerste zolder;
- De stofafzuiging in de molen, met aandrijving, stofzakken, transportbuizen en opvangbak;
- De haverpletter met spil en wielen;
- De halfschilthokken voor de opslag van (gepelde) gerst op de steenzolder;
- Het koppel maalstenen (een nieuw koppel kunststenen) en de steenkraan;
- De onderdelen van de pellerij, die tijdens de restauratie van 1972-3 grondig herzien en deels vernieuwd zijn (waar onder de pelstenen en de nieuw aangebrachte jakobsadders);
- De ijzeren buis uit 1973 voor transport na het pellen;

---

²⁶ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, e.a., *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek: Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*, Den Haag 2009, 21.

- De stelling, die in 2002 vernieuwd is;
- De staartconstructie;
- De binnen- en buitenroede van Bremer/Dunning, die respectievelijk in 2007 en 2004 gestoken zijn;
- De diverse roerende goederen in de molen, waar onder een bascule, een buil, een pletter en een waaierkast, die origineel niet bij de molen horen;

Categorie 3: Indifferente monumentale waarde

- De koffiehoeck op de begane grond;
- De roerende onderdelen in de molen, die niet bij de molen horen;

6. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

6.1 CONCLUSIE

Molen 'De Jonge Hendrik' werd in 1875 gebouwd door molenmaker Jan Hindriks van der Veen uit Mensingeweer, nadat de vorige molen op dezelfde locatie in de nacht van 4 op 5 juli 1874 was afgebrand. Voor de bouw van de molen werd gebruik gemaakt van de kap en het achtkant van een afgebroken korenmolen uit Niekerk en de stander en het bovenwiel van de standermolen uit 1610 op dezelfde plek. De Jonge Hendrik is een met dakleer gedekte houten achtkante stellingmolen op een stenen tussen- en onderstuk. Beide roeden zijn voorzien van zelfzwichting en een vlucht van 22 meter. In de jaren 1971-1973 werd de molen volledig gerestaureerd door de firma Bremer. Tijdens deze restauratie werd met name het zeer intensief gebruikte pelwerk grondig herzien en deels vernieuwd. In 2002 werd, vooruitlopend op verder herstel, de stelling van de molen geheel vernieuwd. In het najaar van 2004 begon de firma Dunning met de restauratie, waarbij een nieuwe buitenroede werd gestoken. In 2007 werd een nieuwe binnenroede gestoken. Uiteindelijk kon de molen later dat jaar weer in gebruik worden genomen. De afgelopen jaren heeft molenaar Janko Doornbos, die sinds 2007 de molen bedient, incidenteel gepeld. Molenstichting Winsum is momenteel eigenaar van de molen.

6.2 AANBEVELINGEN (VOOR VERDER ONDERZOEK)

Molen De Jonge Hendrik heeft met name in haar vroege geschiedenis veel verschillende eigenaren gehad. Nader (archief)onderzoek naar deze molenaars en de redenen waarom zij de molen aankochten kan meer licht werpen op deze periode en de omstandigheden waarin de molen zich toentertijd bevond.

In haar bestaan heeft de molen veel wiekverbeteringen ondergaan. Een nadere reconstructie wanneer en waarom de molen zo vaak van gevluichtstype veranderde zou van toegevoegde waarde zijn in het onderzoek naar deze molen.

Interviews met (oud)molenaren kunnen meer informatie geven over de geschiedenis van de molen en het molenbedrijf en zijn daarom een aanbeveling als aanvulling op de gegevens uit dit rapport.

In de molen zijn verschillende delen van het gaande en staande werk aangetroffen die een oudere herkomst hebben die niet altijd bekend is. Dendrochronologisch onderzoek naar de ouderdom van deze onderdelen kan deze onderdelen dateren. Archiefonderzoek kan wellicht achterhalen waar deze onderdelen vandaan komen.

Verder onderzoek naar het gaande werk, en mogelijk het verplaatsen van onderdelen hiervan, is aanbevelenswaardig.

In de molen bevinden zich veel roerende goederen die niet origineel bij de molen horen. Nader onderzoek naar de herkomst van deze onderdelen verdient aanbeveling.

Nader, verdiepend bouwhistorisch onderzoek in en om de molen kan meer vertellen over de ouderdom en geschiedenis van de molen en is daarom aanbevelenswaardig.

Op vele plekken in de molen zijn opschriften met namen en teksten aangetroffen die meer kunnen vertellen over het gebruik en de geschiedenis van de molen. Nader onderzoek naar deze teksten is daarom aanbevelenswaardig.

7. BRONNEN

Archieven

Archieven Stichting Molendocumentatie.

Foto's

Vrijwilliger Klaas Bos;
Wieringa molenbouwadvis.

Literatuur

Dijk, B. e. a., *'De Groninger Pelmolen'*, p. 15-6;
Helmers, R., *'Van haver tot gort: 150 tekeningen van één molen'*, p. 28, 35, 41, 48.

PDF's

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *'Een toekomst voor molens: Uitgangspunten voor de omgang met monumentale molens'*, Amersfoort, 2011.
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *'Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek: Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed'*, Den Haag, 2009.

Rapporten

Van Reeuwijk bouwmeester, Pel- en Korenmolen Eureka te Wetsinge: bouwhistorische verkenning, p. 62-66.

Websites

<http://groningermolens.erfgoed suite.nl/alle-groninger/bestaande-molens/den-andel-jonge/geschiedenis-molen/>;
<https://molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=316>;
https://nl.wikipedia.org/wiki/Den_Andel;
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Koningsspil>;
<https://www.molens.nl/molen/zoek-eeen-molen/molendetail/?molenid=237>;
www.allemolenskaart.nl.
www.topotijdreis.nl

Overig

Gegevens en gesprekken, Klaas Bos en Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum op basis van archiefonderzoek in verkoopaktes van de Groninger Archieven en brieven over de aankoop van de molen van de gemeente Baflo (nu gemeente Winsum);
Informatie molenaar Janko Doornbos met betrekking tot molentechnische zaken in de molen.

Erratum:

p. 4: Wieringa molenbouwadvies heeft voor het onderzoek eveneens samengewerkt met vrijwilliger Klaas Bos van Molenstichting Winsum.

p. 63: *Overig*

Gegevens en gesprekken, Klaas Bos en Catrienus Rouwé van Molenstichting Winsum op basis van archiefonderzoek in verkoopaktes van de Groninger Archieven en brieven over de aankoop van de molen van de gemeente Baflo (nu gemeente Winsum);

